

IWONA PRZYBYŁ

NIEDOPASOWANIE STATUSOWE KOBIEI I MĘŻCZYZN JAKO CZYNNIK HAMUJĄCY DZIETNOŚĆ

STATUS MISMATCH AS THE FACTOR INHIBITING FERTILITY

Abstract. Low fertility is a growing problem in Polish society. Previous analyses of the macro- and micro-social determinants of biological reproduction explain the causes of declining fertility, but do not refer the fundamental processes underlying procreation planning and thus are insufficient to explain why we have such a low fertility rate. This article provides an answer to the question of why attempts to bond a stable intimate relationship face barriers due to cultural rules of matrimonial selection and patterns of relationship development, which hinders the proper matching, and thus the decision of women and men to have their first child. The analysis enriches knowledge of mismatch and provides a complementary description of the factors inhibiting fertility.

Keywords: fertility; mate selection; social status; dating.

WPROWADZENIE

Niski poziom dzietności w Polsce, stwarzający problemy związane m.in. z niedoborem siły roboczej i starzeniem się populacji, jest coraz bardziej palącym tematem dla badaczy i polityków. Świat nauki od lat stara się rozpoznawać makro-, mezo- i mikrospołeczne uwarunkowania decyzji o posiadaniu dziecka, prawidłowości procesu kształtowania się zamierzeń rodzicielskich oraz czynniki, które determinują ich realizację tak, by m.in. budować narzędzia i działania mające na celu zmianę określonych zachowań obywateli. Przedmiotem opracowania są rzadko podejmowane w tym kontekście zagadnienia, mianowicie obiektywne mechanizmy selekcji partnerów życiowych i zawiązywania pary, fundamentalne dla prokreacji.

Dr hab. IWONA PRZYBYŁ, prof. UAM – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Socjologii, Zakład Socjologii Jednostki i Relacji Społecznych; adres do korespondencji: ul. Szamarzewskiego 89, 60-568 Poznań; e-mail: przybyl@amu.edu.pl, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8468-6254>.

Artykuły są objęte licencją Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

Zaproponowana analiza wskazuje na ustalone społecznie reguły doboru, których przestrzeganie hamuje podejmowanie decyzji o pierwszym dziecku i uzupełnia literaturę socjologiczną o perspektywę strukturalnego niedopasowania statusowego kobiet i mężczyzn na rynku zawiązywania związków długotrwałych.

Współcześnie do badań nad zamiarem posiadania dzieci (Kotowska i Józwiak, 2011; Mynarska, 2011, 2012) wykorzystywane są postulaty teorii planowanego zachowania (TPB) Icka Ajzena (1991). TPB kładzie nacisk na wskazanie prawdopodobieństwa, że dana osoba zaangażuje się w określone działanie, czyli będzie się zachowywać zgodnie z wcześniej sformułowanymi przez siebie intencjami, o ile nie nastąpią nieprzewidziane okoliczności. Intencje do wykonywania różnego rodzaju planowanych zachowań, pisze Ajzek, można przewidzieć z dużą dokładnością na podstawie trzech czynników. Po pierwsze, postawy jednostki wobec konkretnego zachowania, po drugie, siła nacisku grup odniesienia tejże osoby (jej rodziców, przyjaciół, partnera, nauczyciela czy po prostu uogólnionych innych), aprobujących lub potępiających dane zachowanie, co przekłada się na jej przekonania dotyczące postrzeganych norm, również moralnych. Natomiast trzecim, najistotniejszym w kontekście niniejszych rozważań, czynnikiem wskazanym przez Ajzena jest postrzegana przez jednostkę kontrola behawioralna. Poczucie tej kontroli dotyczy dysponowanych przez daną osobę zasobów i możliwości, determinujących realizację danej intencji, takich jak: czas, środki materialne, umiejętności i współpraca innych. Aspekt współpracy z innymi, czyli posiadanie partnera/partnerki odpowiedniego do rodzicielstwa, stanowi obszar zainteresowania niniejszych rozważań.

Należy w tym miejscu podkreślić, że decyzje jednostki o zawiązaniu bliskiego związku i decyzje prokreacyjne różnią się zasadniczo od innych, np. konsumenckich czy wyborczych, jednostkowe poczucie kontroli behawioralnej jest tu bowiem w znacznym stopniu ograniczone. Realizacja planowanego zachowania prokreacyjnego w zgodzie z własnymi intencjami wymaga przecież aktywnego współudziału partnera/partnerki, a niekiedy nawet osób postronnych, np. inseminacja nasieniem dawcy z banku nasienia musi uwzględniać współpracę kobiety m.in. z personelem kliniki. To sprawia, że subiektywne poczucie sprawowania kontroli zachowania może gwałtownie spaść, a planowane zachowanie może zostać udaremnione. Właśnie to założenie teorii TPB stanowiło inspirację do niniejszych rozważań, mianowicie znaczenie obecności i współpracy z odpowiednim mężczyzną/kobietą w planowaniu przez jednostkę macierzyństwa/ojcostwa. Czynnikiem, jakim jest funkcjonowanie w stabilnym związku intymnym, od którego w dużej mierze zależy decyzja o posiadaniu (kolejnego) dziecka,

jest pomijany lub marginalizowany w debacie publicznej i naukowej poświęconej analizie uwarunkowań dzietności.

Znaczenie współpracy z innymi osobami w trakcie planowania przez kobietę prokreacji było dotąd ograniczane do spodziewanej gotowości jej najbliższego otoczenia, w tym krewnych i powinowatych, do zaangażowania się w opiekę nad dzieckiem (Tanskanen i Rotkirch, 2014; Chapman i in., 2021). Teoria Ajzena sama w sobie nie stanowi teoretycznej podstawy opracowania. Przywołanie determinant intencji posiadania dziecka ma na celu zwrócenie uwagi na konsekwencje dyktatu reguł procesu selekcji partnerów do długotrwałych związków intymnych. Opracowanie jest odpowiedzią na pytanie, w jaki sposób obowiązujące reguły selekcji (rozumiane jako czynniki „na wejściu”) przyczyniają się do hamowania dzietności? Dlaczego część kobiet i mężczyzn, którym zależy na zawarciu długoterminowej stabilnej relacji i posiadaniu potomstwa, nie jest w stanie zrealizować swoich intencji rodzicielskich, przy czym nie chodzi w tym przypadku o przeszkody natury biologicznej, jak niepłodność czy bezpłodność? Opracowanie zostało podzielone na trzy części. W pierwszej syntetycznie nakreślono kierunki współczesnych przeobrażeń zachowań demograficznych w obrębie rodziny. Druga zawiera krótkie omówienie wybranych, spetryfikowanych reguł selekcji matrymonialnej: znaczenia preferencji cech indywidualnych partnerów, nakazu homofilii statusowej, homofilii wartości oraz przymusu testowania związku i upewniania się co do słuszności wyboru przez obie strony. Naszkicowanie mechanizmów doboru stanowi tu punkt wyjścia rozważań zawartych w części trzeciej, poświęconych niedopasowaniu czynników statusu uczestników współczesnego rynku matrymonialnego/partnerskiego oraz utrudnieniom procesu „przesiewania” kandydatów/kandydatek i zawiązywania się diady. Celem artykułu jest wykazanie, że przestrzeganie reguł selekcji i zawiązywania znajomości stanowi szczególną barierę „uniemożliwiającą” skonstruowanie stabilnego bliskiego związku, zatem obniża poczucie jednostkowej kontroli behawioralnej w planowaniu prokreacji.

1. PRZEOBRAŻENIA ZACHOWAŃ DEMOGRAFICZNYCH DOTYCZĄCYCH RODZINY

Dyskusja na temat przyczyn ujemnego przyrostu naturalnego toczy się w sytuacji, gdy instytucja małżeństwa traci na społecznym znaczeniu. Demografowie rejestrują coraz bardziej dynamiczny proces zmian podejścia do formowania związków formalnych (Szukalski, 2013, Paradysz, 2017). Obserwowane zmiany

zachowań dotyczących zawierania związków intymnych i ich rozpadu w krajach europejskich (Szukalski, 2013; Kotowska, 2018; Slany, 2020) charakteryzują się kilkoma trendami, które po części wyjaśniają powody malejącej liczby urodzeń. Po pierwsze, obserwuje się mniejszą skłonność do zawierania związków małżeńskich z powodu postępującego procesu deinstytucjonalizacji rodziny, rośnie natomiast częstotliwość kohabitacji i związków typu LAT. Wzrasta liczba osób w strukturze społecznej, które tworzą rodziny monoparentalne lub w ogóle nie tworzą rodziny. Po drugie, widoczne jest występowanie zjawisk dekompresji, desekwentacji, niestabilności i odwracalności karier w przebiegu życia jednostki (Szukalski, 2018, s. 69), w tym liniowy wzrost przeciętnego wieku kobiet i mężczyzn w chwili zawierania ślubu. Natomiast zmiany zachowań demograficznych w obszarze prokreacji obejmują: zmniejszenie się pożądanej liczby dzieci, opóźnianie podejmowania decyzji o urodzeniu pierwszego dziecka, zwiększenie się liczby urodzeń pozamałżeńskich, zmianę wzorca płodności i wzrost dobrowolnej bezdzietności.

Generalnie badania nad uwarunkowaniami dzietności, jak również postawami wobec małżeństwa i prokreacji, dowodzą, że zachodzi związek między pragnieniem autonomii, samorealizacją i osiągnięciem wysokiego statusu społecznego a procesami deinstytucjonalizacji życia rodzinnego (Agonito, 2014). Opóźnianie się momentu zawierania małżeństwa i wzrost przeciętnego wieku kobiet w momencie rodzenia pierwszego dziecka skutkują m.in. zjawiskiem depresji urodzeniowej (Kluzowa, 2005; Szukalski, 2013). Z drugiej strony w dobie indywidualizacji, w społeczeństwach, których członkowie są nastawieni na wartości materialistyczne i konsumpcjonizm, a pragnienie osiągnięcia wysokiej pozycji społecznej jest wzmożone, ludzie odkładają w czasie wysiłki znalezienia partnera życiowego – niektórzy do tego stopnia, że całkowicie rezygnują z poszukiwań i pozostają samotni oraz bezdzietni (Smalej, 2022).

Efektem zasygnalizowanych wyżej przeobrażeń są znaczne zmiany w strukturze demograficznej społeczeństwa polskiego. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego z 2021 r. (GUS, 2023) wskazują, że w ciągu dekady nastąpił spadek udziału rodzin z dziećmi, liczby małżeństw i małżeństw z dziećmi. Z kolei wzrosła liczba związków niesformalizowanych i par bez ślubu posiadających dzieci, liczba singli, małżeństw bezdzietnych, a także liczba bezdzietnych związków nieformalnych. W odniesieniu do kwestii planowania zachowań prokreacyjnych przez Polki, warto zwrócić uwagę na wyniki sondażu CBOS (2023) wskazujące, że 42% kobiet bezdzietnych w wieku 18-45 lat wcale nie zamierza mieć dzieci, a 68% kobiet w wieku 18-45 lat nie ma planów prokreacyjnych.

Paradoksalnie, mimo deinstytucjonalizacji życia rodzinnego, spadku wskaźnika małżeństw oraz wskaźnika dzietności, liczne doniesienia badawcze wskazują, że w Polsce osoby w wieku 18-26 lat planują nie tylko założenie rodziny (związek partnerski/małżeństwo), ale także posiadanie potomstwa (Szyszka, 2020; Uklańska, Kotowska-Wójcik i Choczyński 2020; Kawińska, Wróblewska-Skrzek i Linek 2020; CBOS, 2019). Bliski związek intymny z drugą osobą jest wartością cenioną znacznie częściej przez kobiety niż przez mężczyzn, zwłaszcza przez te, które pochodzą z małych miast i ze wsi. Co ważne, również na posiadaniu dzieci bardziej zależy kobietom niż mężczyznom (Kawińska, Wróblewska-Skrzek i Linek 2020).

Jakie czynniki wspierają podejmowanie decyzji o pierwszym dziecku przez osoby bezdzietne? Przegląd literatury poświęconej uwarunkowaniom dzietności wskazuje, że jest to niezależność ekonomiczna od rodziców i zakończenie okresu nauki (Park, 2005; Rybińska, 2014), chęć podniesienia swojego statusu przez kobiety (Slany, 1989; Budrowska, 2000), odwołanie do tradycyjnych wartości (Mynarska i Rytel, 2019) oraz najbardziej znaczące w kontekście niniejszego opracowania – nakierowanie na stabilną relację (małżeństwo). To zamężne kobiety mają plany prokreacyjne i częściej niż singielki decydują się na posiadanie dzieci (Rosina i Testa, 2009; Speder i Kapitany, 2009; Risse, 2010; De Wachter i Neels, 2011; Vignoli i in., 2013), podobnie jak żonaci mężczyźni (Mynarska i Rytel, 2019). Potwierdzeniem tej ostatniej zależności są opinie Polek (CBOS, 2023), wskazujące, że szanse na podjęcie decyzji o kolejnym dziecku, w perspektywie kilku najbliższych lat, przez kobiety pozostające w stałym związku są czterokrotnie większe w stosunku do pozostałych. Małżeństwo bardziej sprzyja planom prokreacyjnym. Badania psychologów i socjologów dowodzą, że w zamierzeniu kohabitowanie nie jest środkiem do realizacji zadań rodzicielskich, ale raczej do poszukiwania osobistej satysfakcji (Janicka, 2006; Vespa, 2014; Kwak i Bieńko, 2020). Warto jednak zauważyć, że w Polsce z roku na rok coraz więcej dzieci rodzi się poza małżeństwem, co nie zmienia faktu, że wskaźnik dzietności nieustannie maleje.

2. MECHANIZMY DOBORU DO STABILNYCH ZWIĄZKÓW INTYMNYCH – PREFEROWANE CECHY INDYWIDUALNE PARTNERA/PARTNERKI ORAZ REGUŁY SELEKCJI

Dobrze rozpoznane i opisane w literaturze przedmiotu reguły doboru matrymonialnego wskazują wyraźnie na fakt, że selekcja partnerów nigdy nie była i nie jest sprawą prywatną dwojga ludzi, podlega bowiem społecznie określonym wzorcom,

odpornym na zmiany w perspektywie diachronicznej (Domański i Przybysz, 2007; Przybył, 2017). Złożone mechanizmy doboru porządkuje typologia Matthijisa Kalmijna (1998), zawierająca trzy wyznaczniki wpływające na wzory zawierania małżeństw. Obiektywnym mechanizmem wyboru partnera/partnerki do związku stałego, obok właściwości struktury demograficznej danego społeczeństwa (tzw. ograniczenia strukturalne pod względem płci, stanu cywilnego i wieku) i siły nacisków instytucji społecznych, jak rodzina i religia – pisze Kalmijn – jest preferowanie określonych cech indywidualnych u przyszłego współmałżonka/współmałżonki. Na marginesie, należy w tym miejscu rozważyć wyraźnie zaznaczyć, że w świetle ustaleń socjologów (Kacprowicz, 1989; Przybył, 2017) rozdzielanie wpływu i współzależności: preferencji cech indywidualnych uczestników rynku matrymonialnego, strukturalnych ograniczeń rynku i nacisków grup przynależności nie jest praktycznie możliwe.

Pojęcie cech indywidualnych w ujęciu Kalmijna odnosi się do zajmowanej przez kobietę i mężczyznę pozycji w strukturze społeczno-demograficznej, niemniej te charakterystyki bywają rozszerzane m.in. o cechy osobowości, charakter, poziom inteligencji, postawy czy atrakcyjność fizyczną (Przybył, 2017, s. 105). W niniejszym opracowaniu przyjęto szerokie rozumienie statusu za teorią stanów oczekiwań Josepha Bergera (Berger, Rosenholtz i Zelditch, 1980) jako specyficznej całości jednostki składającej się z szeregu charakterystyk lub czynników, obejmujących zarówno te związane z pozycją społeczną jednostki, jak i osobowościowe, m.in. określone kompetencje miękkie. Socjolodzy przyjmują, iż punktem wyjścia procesów selekcji i przebiegu interakcji jest zgodność szerokich czynników statusu (wiek, przynależność etniczna, wyznawana religia, pochodzenie społeczne, wykształcenie, pozycja zawodowa), na gruncie których kształtuje się podobieństwo tzw. charakterystyk szczegółowych (Berger, Rosenholtz i Zelditch, 1980; Domański i Przybysz, 2007; Przybył, 2017).

Analiza preferencji cech indywidualnych w kontekście niezmienności reguł doboru nie może pomijać tego, że przejście od pojmowania małżeństwa w kategoriach instytucji (główny nacisk na aspekt ekonomiczny, podział pracy wyznaczony płcią) do małżeństwa w kategorii związku (centralny nacisk na relację między osobami, stosunki emocjonalne) pociągnęło za sobą zmiany w obszarze kryteriów selekcji. Niemniej, nie uległa zmianie najważniejsza reguła doboru brzmiąca: *likes merry likes*, czyli praktyka kojarzenia się osób podobnych (McPherson, Smith-Lovin i Cook, 2001; Domański i Przybysz, 2007), oznaczająca, że różnice między partnerami w stabilnym związku są niewielkie w porównaniu z ich podobieństwem. Zasada podobieństwa jest podstawą tworzenia nie tylko małżeństwa, ale ogólnie bliskich związków (Adler, Rosenfeld i Proctor II, 2018, s. 285).

Od lat 50. XX w. zebrano mnóstwo danych potwierdzających teorię o przyciąganiu się podobieństw, a efekt zdaje się mieć charakter międzykulturowy (Johnson, 2019, s. 65-66). Umawianie się na randki z partnerami o określonych cechach społeczno-demograficznych dowodzi, że randkowanie nie jest jedynie sposobem spędzania czasu wolnego. Proces „przesiewania” kandydatów wyodrębnia pulę osób pożądaných, które w przybliżeniu mają taką samą wartość na rynku matrymonialnym.

Warunkiem zawiązania i utrzymania długotrwałej relacji intymnej jest dogłębne rozpoznanie zalet i wad partnera/partnerki, dające podstawę do budowy wzajemnego zaufania (Przybył, 2017). W związku z powyższym, selekcja kandydatów/kandydatek jest dziś doświadczana jako frustrujące wyzwanie, wymagające określonych kompetencji, samodyscypliny i cierpliwości (Gergen, 2009). Reguła doboru partnerskiego, wskazująca na konieczność permanentnej ewaluacji (Schmidt, 2015) stanowi swoistą barierę, utrudniającą zawiązanie stałej relacji, co pociąga za sobą obniżenie jednostkowego poczucia kontroli behawioralnej w planowaniu rodzicielstwa.

Jakie cechy indywidualne są dziś preferowane przez kobiety i mężczyzn na rynku związków długotrwałych? Z biologicznego punktu widzenia, koszty reprodukcji ponoszone przez kobiety są nieporównywalnie większe niż przez mężczyzn. Badania przeprowadzone przez Davida Bussa (2007) w latach 90. na całym świecie ujawniły, że kobiety wybiórczo i ostrożnie dobierają partnera na ojca swoich dzieci. Współczesne doniesienia wyraźnie wskazują, że lista kryteriów selekcji preferowanych cech indywidualnych uległa zmianom (Czernecka, 2011, 2020; Paprzycka, Mianowska i Izdebski, 2014; Przybył, 2017; Kawińska, Wróblewska-Skrzek i Linek 2020). Przebobrażenia społeczne, kulturowe i ekonomiczne spowodowały, że mężczyźni nadal cenią wygląd i młodość, jakkolwiek oczekują od partnerek również samorealizacji zawodowej, rozwoju osobistego i niezależności finansowej. Kobiety nadal zwracają uwagę na pozycję społeczną mężczyzny, jego status, zarobki i atrakcyjność fizyczną, ale znaczenia nabiera zwłaszcza skłonność do empatii i predyspozycje do roli ojca. Gwarantem stabilności związku/małżeństwa w opinii współczesnej młodzieży, bez względu na płeć, są kolejno: umiejętność rozmawiania ze sobą, umiejętność dzielenia się swoimi problemami i troskami, odczuwanie satysfakcji z bycia razem, umiejętność osiągania kompromisów i dzielenie się obowiązkami rodzinnymi (Kawińska, Wróblewska-Skrzek i Linek 2020, s. 41). Z kolei osoby aktualnie będące w związku intymnym za pożądane cechy partnera/partnerki uznają niezbędne do budowania bliskości i zaufania: umiejętność odsłaniania się, wtajemniczenia w najbardziej osobiste sfery, skracania dystansu (Kwak i Bieńko, 2020). Seks stanowi dzisiaj jeden z ważnych komponentów bliskości, ale równie istotne

są: wzajemne wsparcie w każdej sytuacji, empatyczna komunikacja, wzajemność w dbaniu o partnera, jak również komunikacja afektywna, obejmująca wzajemne dopasowanie się, zrozumienie w obszarach dotyczących oczekiwań, doświadczeń i emocji (Kwak i Bieńko, 2020, s. 292-293). Jak się okazuje, współczesna lista kryteriów selekcji nie tylko jest długa i dość szczegółowa, ale przede wszystkim stawia bardzo wysokie wymagania mężczyznom i kobietom pragnącym założyć rodzinę.

W znalezieniu partnera życiowego o podobnych charakterystykach statusowych pomagają starannie selekcionowane rynki matrymonialne, w których funkcjonują tylko te jednostki, które posiadają uprawnienia do uczestnictwa w konkretnej puli. Najnowsze sondaże wskazują, że kobiety i mężczyźni do 26 roku życia poszukują partnera życiowego kolejno w ramach grup przynależności i funkcjonalnego zaangażowania, tj. na uczelni, w miejscu pracy, następnie przez znajomych/rodzinę, ponadto w pubach, klubach, restauracjach oraz w przestrzeni online – przez aplikacje i portale randkowe (Kawińska, Wróblewska-Skrzek i Linek 2020, s. 27-30). Użytkowana przestrzeń, w której spotyka się przyszłego partnera/współmałżonka jest zatem przesiąknięta czynnikami statusowymi i – wbrew pozorom – nawet internetowe aplikacje randkowe spełniają to kryterium (Skopek, Schulz i Blossfeld, 2011; Lewis, 2016). Dzieje się tak, ponieważ – jak podkreśla Eva Illouz (2010) – autoprezentacja w sieci nie wiąże się z podkreślaniem kompetencji (tym bardziej miękkich), ale tradycyjnych źródeł własnej tożsamości: pozycji społecznej, określonej przez poziom wykształcenia, miejsce zamieszkania, kategorię zawodową oraz wyznawanych wartości (np. bycie katolikiem).

3. NIERÓWNOŚĆ STATUSOWA KOBIET I MĘŻCZYZN NA RYNKU ZWIĄZKÓW DŁUGOTRWAŁYCH A PROCES WIĄZANIA SIĘ W PARĘ

Nakaz homofilii statusowej na rynku związków długotrwałych wywołuje kształtowanie się struktury dystansów społecznych i barier małżeńskich. Philp Zimbardo i Nikita Coulombe wskazują, że „ruch kobiety doprowadził do zwiększenia liczby świetnie wykształconych kobiet, ale popsuł relacje, ponieważ kobiety odbyły tę podróż samotnie, bez mężczyzn” skutkiem czego świat młodych mężczyzn jest „bardzo, bardzo samotnym miejscem” (Zimbardo i Coulombe, 2015, s. 243, 255). Wiele kobiet odnoszących sukcesy przyznaje, że lista cech potencjalnego partnera staje się coraz dłuższa wraz z tym, jak one same stają się coraz bardziej wykształcone i finansowo niezależne, co jeszcze bardziej zawęża pulę mężczyzn, którymi mogłyby się zainteresować. Powody tego stanu rzeczy

bez wątpienia wynikają z chęci utrzymania podobnej lub lepszej jakości życia i statusu społecznego na wypadek pojawienia się dzieci w związku małżeńskim lub partnerskim (Zimbardo i Coulombe, 2015, s. 209).

Raport poświęcony nierównościami i problemom mężczyzn w Polsce (Gulczyński, 2021) punktuje m.in. pogłębiające się różnice i napięcia między kobietami i mężczyznami z powodu powstałych w ostatnich 30 latach trwałych rozbieżności w poziomie wykształcenia, nierównego rozłożenia geograficznego (miasto-wieś) oraz w typie struktury zamieszkiwanego przez nich gospodarstwa domowego (zjawisko gniazdowania). W konsekwencji, na rynku matrymonialnym obecni są przedstawiciele obu płci, mający różny kapitał ekonomiczny, kulturowy i społeczny. W 1997 r. odsetek kobiet w wieku produkcyjnym bez wykształcenia średniego przewyższał odsetek mężczyzn o 2,7 p.p. – obecnie różnica ta wynosi 1,5 p.p. na korzyść kobiet, co wynika wprost z faktu, że co roku około 20% więcej kobiet niż mężczyzn zdaje maturę. Te różnice przekładają się na sytuację, że każdego roku ponad 70% (w latach 2010-2011 nawet ponad 90%) więcej kobiet niż mężczyzn kończy studia wyższe. Na 100 młodych mężczyzn z wykształceniem wyższym przypada prawie 156 kobiet (Gulczyński, 2021). Zatem od ponad dwóch dekad kobiety są zmuszone zaakceptować, że nie znajdą partnera o wyższym wykształceniu i zarobkach, a mężczyźni to, że ich partnerka będzie posiadała wyższy status społeczno-ekonomiczny. Zmiana ta ma jednak negatywny wpływ na zdrowie psychiczne mężczyzn i zwiększa prawdopodobieństwo rozwodu, a młode pary w Polsce, w których kobieta jest lepiej wykształcona niż mężczyzna, mają mniej dzieci (Gulczyński, 2021, s. 45). Michał Gulczyński podkreśla ponadto, że wśród mężczyzn o najniższym wykształceniu bezdzietność sięga nawet 40% (Gulczyński, 2021, s. 53). Poza wszystkim, brak wykształcenia wyższego u mężczyzn ma negatywny wpływ na ich późniejsze życie, gdyż niezależnie od korzyści materialnych, studia same w sobie stanowią okres socjalizacji odbijającej się na klasie społecznej i miejscu zamieszkania. Co równie ważne z punktu uwarunkowań dzietności i zawiązywania relacji intymnych, wyższy poziom wykształcenia przekłada się m.in. na określone poglądy i aktywność polityczną.

Duże znaczenie dla pań i kawalerów może mieć nierówne rozłożenie ich liczebności pod względem typu zamieszkiwanego środowiska lokalnego. Jest to sytuacja niekorzystna zarówno dla mężczyzn, jak i dla kobiet. Pozostanie na prowincji lub powrót na nią młodych mężczyzn powoduje spadek ich wartości jako potencjalnych mężów. Według spisu powszechnego w 2021 r. (GUS, 2023) w Polsce odsetek kawalerów na wsi był większy niż w miastach (33,1% wobec 31,4%) odmiennie niż pań, które stanowiły 22,3% kobiet na wsi oraz 23,9% w miastach.

Wspomniane różnice płci w zakresie poziomu wykształcenia i miejsca zamieszkania nie są jedynymi przeszkodami strukturalnymi utrudniającymi proces selekcji partnerów życiowych. Wiele osób po uzyskaniu dyplomu zderza się z rzeczywistością, okazuje się bowiem, że nie czeka na nie stała i dobrze płatna praca, a wyższe wykształcenie nie zapewnia im możliwości kariery. Ta sytuacja nie pozwala na start w dorosłość i niezależność od rodziców. W kontekście ograniczeń strukturalnych na rynku matrymonialnym należy zatem koniecznie zwrócić uwagę na przewagę mężczyzn wśród „gniazdowników”, czyli młodych, bezdzietnych i nieposiadających współmałżonka osób mieszkających z rodzicami. W 2018 r. zaliczało się do nich 43% mężczyzn i 29% kobiet w wieku 25-34 lat, a najczęstszą przyczyną trudności w usamodzielnieniu się młodych dorosłych w Polsce w latach 2005-2018 była nie tyle konieczność opieki nad rodzicami, ile zbyt niskie dochody i wygoda (Szłuz, 2017, s. 81; Gulczyński 2021, s. 55). Gniazdowanie może być interpretowane jako decyzja podjęta przez odważnych nowych dorosłych, ceniących wolność wyboru, a z drugiej strony jako porażka niepełnego/niedokończonego startu w dorosłość (Rosochacka-Gmitrzak, 2017). W tym przypadku, brak realizacji zadania separacji od rodziców może skutkować – zwłaszcza u mężczyzn – poczuciem braku perspektyw, by móc założyć rodzinę i ją utrzymać, niską samooceną i świadomością braku alternatywy do bycia samcami alfa, co może wzmacniać frustrację i agresję (Zimbardo i Coulombe, 2015, s. 255). Młodzi mężczyźni różnie reagują na te zmiany – od tworzenia grup profeministycznych, po rozmaite próby przywrócenia wartości patriarchalnych, które mają dziś pełnić rolę stabilizatora w świecie dynamicznych zmian. Konserwatyzm mężczyzn, czyli „odwołanie się do tego, co znane, traktowane jako naturalne i wspomniane z sentymentem, przywiązanie do bliżej nieokreślonych «dawnych czasów» objawiające się również w niechęci do nowego, a więc do [...] przemian opartych na wartościach postmaterialistycznych” (Stamm, 2018, s. 88) może stanowić kolejną poważną barierę na rynku matrymonialnym. Potwierdzeniem braku podobieństwa mogą być m.in. decyzje wyborcze młodych kobiet i mężczyzn, które dość wyraźnie wskazują na rozdźwięk w zakresie hierarchii wartości. Młode Polki są bardziej progresywne w kwestii aborcji czy przyzwolenia na prawo do publicznego pokazywania swojego stylu życia przez pary jedнопłciowe, bardziej troszczą się o klimat. Natomiast mężczyźni prezentują postawy bardziej konserwatywne w kwestiach kulturowych. W związku z powyższym, w wyborach parlamentarnych w 2023 r., najmłodsze wyborczynie (18-29 lat) chętnie głosowały na Lewicę (23,6%), gdy wśród najmłodszych mężczyzn (18-29 lat) na Lewicę głos oddało 10%. W przypadku Konfederacji głos na nią oddało 6,3% kobiet, ale cztery razy więcej mężczyzn (26,3%).

Respektowanie reguły selekcji, polegającej na skutecznym poszukiwaniu odpowiedniego partnera, tj. podobnego pod względem cech statusowych i umiejętności rozpoznaniu jego/jej kompetencji do tworzenia związku opartego na bliskości duchowej i intelektualnej, stanowi dziś nie lada wyzwanie. Pierwsza faza znajomości przedślubnej to zaloty, czyli kompleks zachowań zmierzających do uzyskania zgody wybranej osoby na zaangażowanie w relację. Tak zwane tradycyjne sposoby zwrócenia na siebie uwagi w trakcie interakcji bezpośredniej, czyli taktyki wabienia czy podrywu (Buss, 2007; Kalinowska, 2018), oprócz wzbudzania zainteresowania i pożądania płci przeciwnej poprzez eksponowanie atrakcyjnego wizerunku (ciała) i zasobów ekonomicznych, wymagają dzisiaj specyficznych umiejętności uwodzenia za pomocą działania, m.in. kompetencji komunikacyjnych, znajomości sztuki konwersacji i wprawy w ich stosowaniu. Warto tu zaznaczyć, że mężczyźni mają na polu umiejętności komunikacyjnych inne kompetencje niż kobiety (Tannen, 2003), co może przyczyniać się do deprymującego poczucia braku sukcesów w procesie zawiązywania kolejnych związków. Co istotne, zarysowane wcześniej niedopasowanie statusowe przyczynia się wtórnie do powstawania obaw u mężczyzn usytuowanych na dolnych szczeblach hierarchii społecznej przed niepowodzeniem, tj. odrzuceniem przez kobiety ich względów, co stanowi kolejny mechanizm kreujący bariery na rynku matrymonialnym (Domański i Przybysz, 2007).

Proces inicjowania relacji intymnej jest dziś zarazem powodem rozczarowania i irytacji przez to, że techniki zalotów różnią się znacząco od tych stosowanych na portalach czy aplikacjach randkowych i mogą okazać się nieefektywnymi. Z jednej strony łatwo wypreparować profil na portalu, a koszty randkowania są w tej przestrzeni nieporównywalnie niższe (np. nie chodzi się do klubów, nie trzeba ponosić wydatków). Z drugiej wielorakość ofert i okazji do powstania związku w sieci wydaje się być bronią obosieczną. Z powodu poczucia nadmiaru i powierzchowności wielu interakcji zarówno proces oceny, jak i stopniowe zwiększanie zaangażowania wymagają więcej wysiłku. Zdaniem Ewy Illouz (2010), żeby stworzyć w sieci udany związek trzeba „pasować do profilu”, a także unikać stereotypów w autoprezentacji. „Ja” na portalach jest obiektem ucynionym za pomocą środków wizualnych oraz języka, zatem na powodzenie w poszukiwaniach mogą liczyć przede wszystkim ci, którzy wyróżniają się zarazem oryginalnością językową i konwencjonalnością fizyczną. Ponadto wirtualna randka jest organizowana w ramach rynku, a Internet umieszcza każdego poszukującego w warunkach pełnej konkurencji (Illouz, 2010, s. 116). Doświadczanie rywalizacji z innymi, których faktycznie się widzi, powoduje z czasem spadek satysfakcji bądź całkowity paraliż u poszukujących (Johnson, 2019, s. 77).

Z drugiej strony Internet to nie jest dziś narzędzie do budowania długotrwałych związków – ogromne pule potencjalnych partnerów obniżają prawdopodobieństwo gotowości do zaangażowania się w związek tylko z jedną osobą (Johnson, 2019).

Spółeczny nakaz rzetelnego rozpoznania wad i zalet przyszłego współmałżonka/współmałżonki skutkuje tym, że w warunkach ponowoczesności w małżeństwo wchodzi się z dużym bagażem doświadczeń z nieudanych, nieformalnych związków intymnych, które uległy rozpadowi (Kwak, 2014; Schmidt, 2015). Chodzi tu o praktykowanie kohabitacji seryjnej i permanentne poczucie konieczności szukania najlepszej opcji. Sytuacji nie ułatwia rosnąca złożoność ponowoczesnego porządku społecznego. Świadomość skomplikowania rzeczywistości wyzwala m.in. „takie strategie działania, które skłonne są szukać w owej złożoności swoistego usprawiedliwienia i osłony” (Drozdowski i Szlendak, 2013, s. 14). Dzisiaj można każdorazowo traktować konstruowanie bliskiego związku w kategoriach projektu, działania tymczasowego, swoistej próby, a całkowita nieprzewidywalność ostatecznych rezultatów podejmowanych działań (gdyż to samo zachowanie może mieć różny skutek w różnych miejscach i w różnym czasie), służy wówczas jako swoiste usprawiedliwienie w przypadku braku sukcesu. Całą winę za niepowodzenie „projektu”, czyli np. rozpad związku zrzuca się na okoliczności czy „niespodziewane komplikacje”, co uwalnia ponowoczesną jednostkę od poczucia osobistego sprawstwa, kontroli i pełnego zaangażowania. Brak umiejętności lub chęci podejmowania przez młodych ludzi wiążących postanowień i wzięcia za nie całkowitej odpowiedzialności, skutkuje nie tylko odrzucaniem decyzji o zaangażowaniu się w związek i o jego formalizacji, ale w konsekwencji – poczuciem braku kontroli nad planowanym zachowaniem prokreacyjnym.

W kontekście praktykowanej reguły homofilii, wskazane wyżej różnice statusowe kobiet i mężczyzn oraz specyfika procesu zawiązywania pary w warunkach ponowoczesności, stanowią istotne przeszkody w formowaniu długotrwałych związków intymnych. W puli dostępnych kandydatów jest coraz więcej tych osób, które „nie nadają” się na partnerów życiowych lub nie mają odpowiednich kompetencji, by zawiązać stabilną relację. W kontekście uwarunkowań dzietności i determinant planowanego zachowania (Ajzen, 1991) są to czynniki, które wręcz uniemożliwiają wzbudzenie intencji i realizację planów prokreacyjnych.

WNIOSKI

Artykuł jest głosem w dyskusji na temat czynników hamujących zamiary rodzicielskie, a jego inspiracją były założenia teorii planowanego zachowania

Ajzena (1991) w zakresie uwarunkowań poczucia przez jednostkę kontroli behawioralnej i znaczenia współpracy z innymi przy planowaniu przez nią prokreacji. Wykazano, że obiektywne reguły selekcji matrymonialnej/partnerskiej są tymi czynnikami, które utrudniając zawiązanie stabilnej relacji intymnej nie sprzyjają niestety planowaniu decyzji o pierwszym (i kolejnym) dziecku i hamują możliwość realizacji się w roli rodzica. Z powodu reprodukcji społecznych mechanizmów doboru matrymonialnego część kobiet i mężczyzn, którym zależy na zawiązaniu długoterminowej stabilnej relacji oraz posiadaniu potomstwa, nie jest w stanie zrealizować swoich intencji rodzicielskich.

Starano się wykazać, że obserwowany niski wskaźnik małżeństw i niski wskaźnik dzietności w Polsce są m.in. pokłosiem kilku zjawisk. Po pierwsze, obowiązywania reguły doboru kładącej nacisk na homogamię w warunkach wykazanego niedopasowania statusowego kobiet i mężczyzn, głównie w obszarze poziomu wykształcenia, miejsca zamieszkania oraz wyznawanych wartości. Następnie, wygórowanych oczekiwań uczestników rynków matrymonialnych odnośnie do charakterystyk, jakie musi posiadać przyszły stały partner/-ka oraz po trzecie, czasochłonne i stresujące na niespotykaną dotąd skalę procesu poszukiwań, zawiązywania relacji i jej testowania, bez gwarancji, że zakończy się on sukcesem. W świetle założeń TPB o znaczeniu jednostkowego poczucia kontroli nad możliwością realizacji własnych planów, zaproponowana analiza wskazuje na konieczność uwzględniania procesu selekcji matrymonialnej, również w celu trafnego empirycznie zidentyfikowania przedstawicieli kategorii „inni” w narzędziach badających zróżnicowanie zamiarów rodzicielskich.

Można pokusić się o hipotezę, że w planowaniu prokreacji przez jednostkę fundamentalne znaczenie ma poczucie sprawowania przez nią kontroli behawioralnej, które jest wzmacniane m.in. poprzez praktykowanie stabilnej relacji intymnej. Być może ta determinanta realizacji planów rodzicielskich ma większe znaczenie niż dwie pozostałe wskazane przez Ajzena, czyli pozytywne postawy wobec prokreacji oraz subiektywne normy i przekonania dotyczące znaczenia posiadania i wychowywania dzieci. Teza ta wymagałaby jednak weryfikacji poprzez przeprowadzenie stosownych badań empirycznych.

Widać zatem wyraźnie, że w ramach dyskusji poświęconej sytuacji demograficznej i rodzicielstwu warto podjąć tematykę ograniczeń czy utrudnień w procesie konstruowania rodziny i rozważyć umieszczenie niedopasowania statusowego kobiet i mężczyzn w puli czynników hamujących dzietność. W celu zmiany istniejącego stanu rzeczy i tym samym prawdopodobnie zwiększenia dzietności, można w ramach dyskusji rozważyć przynajmniej dwie drogi. Pierwszą z nich byłaby zasadnicza zmiana sposobów edukacji chłopców w ramach szkół koedukacyjnych,

pozwalających nabywanie przez nich również tych kompetencji miękkich i komunikacyjnych, które są pożądane przez kobiety na rynku związków długotrwałych. Druga droga jest o wiele trudniejsza i zależy od praktyk samych uczestników rynków seksualnych i matrymonialnych. Polegałaby na przeobrażeniach kryteriów selekcji, czyli np. nadawaniu mniejszego znaczenia regule podobieństwa statusowego. Ta druga opcja wydaje się dziś bardzo mało prawdopodobna, ale złożoność porządku społecznego i wpisana w nią nieprzewidywalność (w tym tak charakterystyczna nielinearność) daje podstawy do przypuszczeń, że zmiany w obszarze mechanizmów doboru mogą mieć miejsce.

BIBLIOGRAFIA

- Adler R.B., Rosenfeld L.B. i Proctor II R.F. (2018), *Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się*, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Agonito R. (2014), *The last taboo: Saying no to Motherhood*, New York: Algora Publishing.
- Ajzen I. (1991), *The Theory of Planned Behavior*, *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 50, nr 2, s. 179-211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
- Berger J., Rosenholtz S. i Zelditch M. (1980), *Status Organizing Processes*, *Annual Review of Sociology*, nr 6, s. 479-508.
- Budrowska B. (2000), *Macierzyństwo jako punkt zwrotny w życiu kobiety*, Wrocław: Wydawnictwo Funna.
- Buss D.M. (2007), *Ewolucja pożądania. Jak ludzie dobierają się w pary*, tłum. S. Pikiel, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- CBOS (2019), *Rodzina – jej znaczenie i rozumienie*, Warszawa: Fundacja Centrum Opinii Społecznej, nr 22.
- CBOS (2023), *Postawy prokreacyjne kobiet*, Warszawa: Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, nr 3.
- Chapman S.N., Lahdenpera M., Pettay J.E., Lynch R.F. i Lummaa V. (2021), *Offspring fertility and grandchild survival enhanced by maternal grandmothers in a pre-industrial human society*, *Scientific Reports*, nr 11(1), artykuł nr 3652. <https://www.doi.org/10.1038/s41598-021-83353-3>
- Czernecka J. (2011), *Wielkomiejscy single*, Warszawa: Wydawnictwo Poltext.
- Czernecka J., (2020), *Definiowanie atrakcyjności – rola wyglądu i innych cech indywidualnych w doborze partnerskim w opiniach kobiet i mężczyzn*, [w:] M. Bieńko, M. Rosochacka-Gmitrzak, E. Widel (red.), *Obrazy życia rodzinnego i intymności. Książka dedykowana Profesor Annie Kwak*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 135-149.
- De Wachter D. i Neels K. (2011), *Educational differentials in fertility intentions and outcomes: Family formation in Flanders in the early 1990s*, *Vienna Yearbook of Population Research* 9, s. 227-258. <https://www.doi.org/10.1553/populationyearbook2011s227>
- Domański H. i Przybysz D. (2007), *Homogamia małżeńska a hierarchie społeczne*, Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN.

- Drozdowski R. i Szlendak T. (2013), *Socjologia wobec złożoności współczesnego świata*, Studia Socjologiczne, nr 4(211), s. 7-17.
- Gergen K.J. (2006), *Nasycone Ja. Dylematy tożsamości w życiu współczesnym*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gulczyński M. (2021), *Przemilczane nierówności. O problemach mężczyzn w Polsce*, Kraków: Klub Jagielloński, <https://klubjagiellonski.pl/wp-content/uploads/2021/09/przemilczane-nierownosci-1.pdf> [dostęp: 4.03.2022].
- GUS (2023), *Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna w świetle wyników NSP 2021*, Warszawa: GUS.
- Illouz E. (2010), *Uczucia w dobie kapitalizmu*, Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Janicka I. (2006), *Kohabitacja a małżeństwo w perspektywie psychologicznej. Studium porównawcze*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Johnson M. (2019), *Bliskie związki. Randkowanie, seks i małżeństwo. 25 największych mitów*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kacprowicz G. (1989), *Małżeństwa a struktura społeczna w Polsce*, Warszawa: Instytut Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kalinowska K. (2018), *Praktyki flirtu i podrywu. Studium z mikrosocjologii emocji*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Kalmijn M. (1998), *Intermarriage and Homogamy: Causes, Patterns, Trends*, Annual Review of Sociology 24, s. 395-421. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.24.1.395>
- Kawińska M., Wróblewska-Skrzek J. i Linek A. (2020), *Wolność wyboru czy przymus zwyczaju, t. I: Młodzież akademicka w dobie pandemii o związkach, intymności i więziach rodzinnych*, Poznań: Wydawnictwo Rys.
- Kluzowa K. (2005), *Sytuacja demograficzna rodziny polskiej lat dziewięćdziesiątych i jej konsekwencje społeczne*, [w:] M. Ziemska (red.), *Rodzina współczesna*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 13-24.
- Kotowska I. i Józwiak J. (2011), *Panelowe badanie przemian relacji między pokoleniami, w rodzinie oraz między kobietami i mężczyznami: Generacje, Rodziny i Płeć kulturowa – GGS-PL*, Studia Demograficzne, nr 1(159), s. 99-106.
- Kotowska I. (2018), *Zmiany zachowań dotyczących rodziny w Polsce po 1989 roku – zakładanie rodziny i rodzicielstwo*, [w:] J. Hrynkiewicz, J. Witkowski, A. Potrykowska (red.), *Fazy rozwoju rodziny a polityka społeczna*, Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa, s. 90-102.
- Kwak A. (2014), *Współczesne związki heteroseksualne: małżeństwa (dobrowolnie bezdzietne), kohabitacje*, LAT, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Kwak A. i Bieńko M. (2020), *Publiczny i prywatny obraz bliskich związków*, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Lewis K. (2016), *Preferences in the Early Stages of Mate Choice*, Social Forces 95, nr 1, s. 283-320. <https://doi.org/10.1093/sf/sow036>
- McPherson M., Smith-Lovin L. i Cook J.M. (2001), *Birds of a Feather: Homophily in Social Network*, Annual Review of Sociology, nr 27, s. 415-444. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.415>
- Mynarska M. (2011), *Kto planuje mieć dzieci w Polsce do 2015 roku?* Studia Demograficzne, nr 1(159), s. 75-98.

- Mynarska M. (2012), *Wykorzystanie teorii planowanego zachowania w celu wyjaśnienia zróżnicowanych intencji rodzicielskich – ocena operacjonalizacji i dobroci pomiaru zmiennych*, Studia Psychologica UKSW, nr 12(1), s. 83-100.
- Mynarska M. i Rytel J. (2019), *Fertility desires of childless Poles: which childbearing motives matter for men and women?* Journal of Family Issues 41, nr 1, s. 7-32. <https://doi.org/10.1177/0192513X19868257>
- Paprzycka E., Mianowska E. i Izdebski Z. (2014), *Jak dobieramy się w parę? Płeć biologiczna i płeć społeczno-kulturowa a preferowane cechy partnera*, Dyskursy Młodych Andragogów 15, s. 329-349.
- Paradysz J. (2017), *Perspektywy rozwoju demograficznego województwa wielkopolskiego – wybrane konsekwencje ekonomiczne i społeczne*, [w:] J. Hrynkiewicz, A. Potrykowska (red.), *Sytuacja demograficzna Wielkopolski jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej*, Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa, s. 170–211.
- Park K. (2005), *Choosing Childlessness: Weber Typology of Action and Motives of the Voluntary Childless*, Sociological Inquiry 75, nr 3, s. 372-402. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.2005.00127.x>
- Przybył I. (2017), *Historie przedślubne. Przemiany obyczajowości i instytucji zaręczyn*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Risse I. (2010), *'...And one for the country' The effect of the baby bonus on Australian women's childbearing intentions*, Journal of Population Research 27, nr 3, s. 213-240. <https://www.doi.org/10.1007/s12546-011-9055-4>
- Rosina A., i Testa M., (2009), *Couples' First Child Intentions and Disagreement: An Analysis of the Italian Case*, European Journal of Population 25, nr 4, s. 487-502. <https://www.doi.org/10.1007/s10680-009-9188-8>
- Rosochacka-Gmitrzak M. (2017), *Młodzi dorośli mieszkający z rodzicami – analiza wybranych interpretacji zjawiska*, Societas/Communitas, nr 2(24), s. 89-105.
- Rybińska A. (2014), *Motherhood After the Age of 35 in Poland*, Studia Demograficzne, nr 1 (165), s. 7-28.
- Schmidt F. (2015), *Para, mieszkanie, małżeństwo. Dynamika związków intymnych na tle przemian historycznych i współczesnych dyskusji o procesie indywidualizacji*, Warszawa–Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Skopek J., Schulz F. i Blossfeld H.P. (2011), *Who Contacts Whom? Educational Homophily in Online Mate Selection*, European Sociological Review, nr 27 (2), s. 180-195.
- Slany K. (1989), *Dziecko jako wartość w życiu rodziny (na przykładzie wybranych teorii płodności)*, Problemy Rodziny, nr 5 (167), s. 3-9.
- Slany K. (2020), *Różnorodność typów rodzin, różnorodność praktyk w rodzinach*, [w:] M. Bieńko, M. Rosochacka-Gmitrzak, E. Wideł (red.), *Obrazy życia rodzinnego i intymności. Książka dedykowana Profesor Annie Kwak*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 19-29.
- Smalej O. (2022), *Kultura bezdzietności. Niska dzietność i bezdzietność z wyboru w perspektywie społeczno-ekonomicznej*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Speder Z. i Kapitany B. (2009), *How are Time-Dependent Childbearing Intentions Realized? Realization, Postponement, Abandonment, Bringing Forward*, European Journal of Population 25, nr 4, s. 503-523. <https://doi.org/10.1007/s10680-009-9189-7>
- Stamm A. (2018), *Tradycja w służbie utrzymywania równowagi*, [w:] M. Krajewski i Z. Małkiewicz-Daszowska (red.), *Błądźnik. Utrzymując równowagę*, Warszawa: Wydawnictwo Bęc Zmiana, s. 77-95.
- Szukalski P. (2013), *Małżeństwo. Początek i koniec*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

- Szukalski P. (2018), *Fazy życia rodziny z perspektywy polityki społecznej*, [w:] J. Hrynkiewicz, J. Witkowski, A. Potrykowska (red.), *Fazy życia rodziny a polityka społeczna*, Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa, s. 60-73.
- Szluz B. (2017), *O dorosłych dzieciach mieszkających z rodzicami (na przykładzie wybranych państw)*, *Societas/Communitas*, nr 2(24), s. 73-88.
- Szyska M. (2020), Znaczenie małżeństwa i rodziny współcześnie, [w:] M. Bieńko, M. Rosochacka-Gmitrzak, E. Wideł (red.), *Obrazy życia rodzinnego i intymności. Książka dedykowana Profesor Annie Kwak*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 57-68.
- Tannen D. (2003), *Rozmowy kobiet z mężczyznami: interakcyjne podejście socjolingwistyczne*, [w:] M.R. Walsh (red.), *Kobiety, mężczyźni i płęć. Debata w toku*, Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, s. 98-110.
- Tanskanen A. i Rotkirch A. (2014), *The Impact of Grandparental Investment on Mother's Fertility Intentions in Four European Countries*, *Demographic Research*, nr 31, s. 1-26. <https://www.doi.org/10.4054/DemRes.2014.31.1>
- Ukłańska K., Kotowska-Wójcik O. i Choczyński M. (2020), *Wolność wyboru czy przymus zwyczajów*, t. III: *Młodzież akademicka w dobie pandemii o sensie życia, relacjach i planach życiowych*, Poznań: Wydawnictwo Rys.
- Vespa J. (2014), *Historical Trends in the Marital Intentions of One-time and Serial Cohabitors*, *Journal of Marriage and Family*, 76, nr 1, s. 207-217. <https://doi.org/10.1111/jomf.12083>
- Vignoli D., Rinesi F. i Mussino E. (2013), *A Home to Plan the First Child? Fertility Intentions and Housing Conditions in Italy*, *Population, Space and Place* 19, nr 1, s. 60-71. <https://doi.org/10.1002/psp.1716>
- Zimbrado P. i Coulombe N. (2015), *Gdzie ci mężczyźni?*, tłum. M. Guzowska, Warszawa: PWN.

NIEDOPASOWANIE STATUSOWE KOBIECI I MĘŻCZYŹN JAKO CZYNNIK HAMUJĄCY DZIETNOŚĆ

Streszczenie

Niska dzietność jest coraz większym problemem w społeczeństwie polskim. Dotychczasowe analizy makro- i mikrospołecznych uwarunkowań reprodukcji biologicznej wyjaśniają przyczyny spadającej dzietności, ale nie odnoszą się do reguł zawiązywania stabilnego związku, fundamentalnych procesów leżących u podstaw planowania prokreacji i tym samym nie wystarczają, aby wyjaśnić, dlaczego rodzi się tak mało dzieci. Artykuł daje odpowiedź na pytanie, dlaczego próby budowania stabilnej relacji intymnej napotykają bariery z powodu kulturowych reguł selekcji i prawidłowości zawiązywania znajomości, co przeszkadza w odpowiednim dopasowaniu partnerów, a tym samym w realizacji zamiaru bycia rodzicem przez kobiety i mężczyzn. Zaprezentowana analiza wzbogaca wiedzę na temat niedopasowania statusowego we współczesnych kontekstach i zapewnia uzupełnienie opisu czynników hamujących dzietność.

Słowa kluczowe: dzietność; dobór matrymonialny; status społeczny; randkowanie.